

JOURNAL OF EUROPEAN SOCIAL POLICY

Godina 10, 2000.

Jubilarna deseta godišnjica izlaženja ovog časopisa najbolji je indikator činjenice kako su upravo u ovome zadnjem desetljeću dvadesetog stoljeća socijalna pitanja izborila prioritet na dnevnom redu političkih i teorijskih rasprava. Dva su ključna razloga tome: globalna kriza socijalne države i raspad komunističkoga europskog bloka. Ove činjenice, ujedno, u sebi sabiru niz drugih dalekosežnih i fundamentalnih društvenih događanja koja vaze za detaljnom raščlambom te formulacijom primjerenih političkih opcija. U tom je kontekstu odluka o pokretanju časopisa koji će fokusirati europske socijalne teme bila najbolja, ali i jedina moguća odluka. Stoga i ne čudi što se *Journal of European Social Policy* vrlo brzo prometnuo u jedan od najboljih svjetskih časopisa u području socijalne politike, ali i društvene teorije upuć.

Iz prvog broja časopisa valja kratko spomenuti tri teksta. Prvoga je autorica Christina Behrendt, a nosi naslov *Do means-tested benefits alleviate poverty? Evidence from Germany, Sweden and the United Kingdom from the Luxembourg Income Study*. Uz to što govori o različitim definicijama linije siromaštva, ona posebno upozorava na problem mjerenja siromaštva te problem pouzdanosti podataka o dohotku određenog domaćinstva. S tim problemima povezana su i istraživanja koja pokušavaju izmjeriti učinkovitost naknada koja se daju temeljem provjere dohotka i/ili imovine. Studija je prikazala potencijale i ograničenja luksemburške statističke baze podataka. Osim toga, primatak naknada na osnovi provjere dohotka ne daje garanciju suzbijanja siromaštva ni u jednoj analiziranoj zemlji, a situacija se bitno razlikuje između analiziranih zemalja i zato što je riječ o različitim sustavima socijalne politike. To znači da slično dizajnirani aranžmani imaju različite posljedice i igraju različitu ulogu u različitim kulturološko-političkim okolnostima. Primjerice, kako naknade na temelju provjere dohotka tradicionalno igraju veliku ulogu u britanskoj socijalnoj državi, one su tu uspješnije u smanjivanju radikalnog siromaštva nego u drugim zemljama, ali ne i u ublažavanju umjerenog siromaštva.

Transferi na temelju provjere dohotka su, s druge strane, manje značajni u Švedskoj, jer Švedska svojim cjelokupnim socijalnim sustavom više utječe na eliminiranje siromaštva no što to čine druge zemlje. Na kraju, autorica navodi da je učinkovitost ovih naknada povezana s trima čimbenicima: pokrivenost (neki dijelovi stanovništva ne zadovoljavaju kriterije za primanje), adekvatnost (pitanje je jesu li naknade dovoljno velikodušne da zaista ublaže siromaštvo) te uzimanje naknada (neki koji bi mogli zadovoljiti kriterije ne traže naknade).

Još jedan rad u istom broju obrađuje sličnu temu: Manos Matsaganis, *Social assistance in Southern Europe: the case of Greece revisited*. Naime, mnoge su analize već pokazale da se zemlje jugoistočne Europe razlikuju kako od kontinentalne Europe tako i od zemalja engleskoga govornog područja po minornoj ulozi socijalne pomoći unutar općeg sustava socijalne sigurnosti. To je i jedan od razloga da se južnoeuropske zemlje klasificira tzv. rudimentarnim socijalnim državama ili posebnim južnoeuropskim (mediteranskim) modelom. Analiza grčkih podataka pokazuje da je tome zaista tako, ali i da se u tom području stvari polako mijenjaju. Mjereno izdvajanjem, socijalna pomoć iznosi u Grčkoj samo 0,8% BDP-a ili 6,3% svih socijalnih troškova 1997. godine. Za usporedbu, u 12 zemalja EU 1992. godine izdvajanja za socijalnu pomoć iznosila su 1,9% BDP-a ili 11,5% svih socijalnih izdataka. I po drugim karakteristikama sustav se socijalne pomoći razlikuje u Grčkoj naspram većine europskih zemalja. No, autora tješi činjenica da se u posljednjem desetljeću uvodi institut zajamčenoga minimalnog dohotka, a da se u Grčkoj o tome upravo živo raspravlja, što daje naslutiti da se i u tim zemljama učinkovito uspostavlja nacionalna minimalna socijalnozaštitna mreža.

U rubrici "Članci" u ovom su broju objavljena još dva zanimljiva rada: Christopher T. Whelan, *Urban housing and the role of "underclass" process: the case of Ireland* te Dan Finn, *Welfare to Work: the local dimension*.

Broj 2 zaslužuje osobitu pozornost čitatelja jer je on u cijelosti posvećen posebnoj temi Europe u komparativnome globalnom kontekstu. Ovaj su broj uredili poznati istraživači socijalne politike Jens Alber i Guy Standing, a oni su ujedno i autori prvoga članka koji nosi naslov *Social dumping, catch-up, or convergence? Europe in a comparative global context*. U

svome su radu pokušali obraditi temu odnosa socijalne države i globalizacijskih pritisaka u nizu aspekata te su sumirali rezultate istraživanja provedene u više različitih regija svijeta, a prikazane u drugim člancima ovog broja.

Pitanje odnosa globalizacije i socijalne politike jedno je od čestih tema niza teorijskih, ali i političkih rasprava i ideologijskih konfrontacija. Kako su suvremeni društveni procesi, jednim dijelom izraženi i kroz globalizaciju, premeženi nizom različitih interesa, tako je i rasprava o globalizaciji i suvremenim društvima često više ideologijska, a puno manje analitičko-znanstvena. Stoga autori i započinju konstatacijom da je globalizacija *catch-all term*, što znači da je riječ o izrazu koji se sve više rabi i time puni različitim i teško definirajućim, gotovo zaglušujućim značenjima. Jedan od osnovnih pojmova koji objašnjavaju utjecaj globalizacije na socijalnu politiku jest pojam socijalnog dampinga, kojega autori definiraju kao globalni proces rekomodifikacije rada, što znači da je rad sve manje zaštićen socijalnim aranžmanima, a sve više izložen tržišnom reguliranju. Uz socijalni damping su vezani vrlo različiti procesi, od tendencije oslanjanja na indirektnu i regresivnu poreze pa sve do rezidualizacije niza socijalnih programa i uvođenja tzv. *workfare* programa, tj. radnoga pristupa u socijalnoj politici. No, pitanje je kako izmjeriti postoji li socijalni damping i autori su u tom pogledu testirali nekoliko mogućih indikatora. Prvi se odnosi na socijalne troškove čija analiza pokazuje da sve do sredine devedesetih na djelu nije bila ni utrka prema dolje ni harmonizacija prema vrhu, već konvergencija prema sredini, jer su vodeće socijalne države postupno ograničavale svoje socijalne izdatke, dok su ih one manje razvijene još uvijek nastojale doći. No, to je samo jedna površna mjera, jer među pojedinim zemljama postoji niz bitnih razlika, a upravo su te razlike u kvantitativnim, ali i kvalitativnim aspektima fokusirale regionalne studije. Vrijedi, ipak, notirati njihovu zaključnu konstataciju da u globalu strah od socijalnog dampinga nije potpuno neopravdan, premda je još teško govoriti o postojanju osnovice političkog fatalizma.

Hrvatskim će čitateljima u ovom broju vjerojatno najzanimljiviji biti Bob Deacon sa člankom *Eastern Europe welfare states: the impact of the politics of globalization*. On daje vrlo detaljan opis promjena u nizu istočnoeuropskih

zemalja te ih klasificira prema različitim kriterijima promjena koje su se dešavale u području socijalne politike. U tom kontekstu posebno upozorava na visoke socijalne troškove tranzicije, komunističko nasljeđe u području socijalnih aranžmana te na liberalne predložke reformi, posebno nuđene od strane niza utjecajnih svjetskih agencija. Kombinacija ovih čimbenika utječe na to da je i krajem 90-ih godina 20. stoljeća teško reći u kome se smjeru razvija socijalna politika bivših komunističkih država. Zemlje srednje Europe, Baltika te neke balkanske zemlje i dalje obilježava često vrlo proturječna kombinacija europskoga konzervativno-korporativnog modela i američko-liberalnog modela. Naklonost europskom modelu više je rezultat nasljeđenih aranžmana (posebice u području mirovina i zdravstva) i to je jedan od bitnih razloga sporih reformi u socijalnom području, sporih iz perspektive liberalnih solucija. Nasuprot srednjoeuropskim, tj. relativno naprednijim tranzicijskim zemljama, zemlje nasljednice bivšega Sovjetskog Saveza obilježava kombinacija postkomunističkoga konzervativizma i snažnih ekonomskih poteškoća, što potencijalno vodi potpunome socijalnom kolapsu.

Ako se u tranzicijskim zemljama analiziraju socijalni troškovi te nastojanja smanjivanja troškova rada kako bi se privukao kapital, tada je teško naći puno primjera koji bi svjedočili o socijalnom dampingu. Stoga se, po mišljenju autora, još ne može potpuno puздano govoriti o ekonomskoj globalizaciji. Nasuprot tome autor ovdje, kao i u nizu svojih drugih radova, tvrdi kako je u postkomunističkim zemljama na djelu politička globalizacija koja se ogleda u velikom utjecaju globalnih agencija koje zastupaju ideologijske argumente za razvitak poželjne socijalne politike u regiji. Autor također smatra (što se, pak, osporava od nekih drugih autora koje ovdje, doduše, Deacon ne spominje) da taj utjecaj sada opada u onim zemljama koje su bliže pridruživanju Europskoj uniji, premda konstatira da taj utjecaj nipošto nije onakav kakav bi trebao biti. Pitanje pridruživanja i njenoga utjecaja na razvoj socijalne politike u zemljama-kandidatima očito je pitanje koje će zahtijevati daljnja istraživanja te pitanje o kome valja voditi računa u daljnjem razvoju ekonomskih, političkih i socijalnih prilika u Hrvatskoj.

I analize drugih regija prezentirane u ovom broju mogu biti i jesu vrlo inspirativne. Južno-

europske zemlje nama mogu biti zanimljive zbog niza sličnih razvojnih specifičnosti (između ostaloga valja podvući utjecaj klijentelizma na socijalnu politiku, kao i probleme u definiranju učinkovite socijalnozaštitne mreže): Anna M. Guillén i Manos Matsaganis, *Testing the "social dumping" hypothesis in Southern Europe: welfare policies in Greece and Spain during the last 20 years*. Istočnoazijske zemlje indikativne su po svome brzom ekonomskom razvoju koji je nametnuo pitanje ubrzane uspostave socijalnih aranžmana: Sven E. O. Hort i Stein Kuhnle, *The coming of East and South-East Asian welfare states*. Konačno, mnoge reforme koje se upravo provode u tranzicijskim zemljama inspirirane su latinoameričkim iskustvima: Stephen J. Kay, *Recent changes in Latin American welfare states: is there social dumping?*

Da u ovom godištu ima više nego u prijašnjima tekstova o postkomunističkoj Europi pokazuje i broj 3, premda su u pitanju mahom autori sa Zapada: Gillian Pascal i Nick Manning, *Gender and social policy: comparing welfare states in Central and Eastern Europe and former Soviet Union*. Kako je u tim zemljama obiteljska politika bila vrlo specifična, jer su podržavane žene kao plaćene radnice, dok istodobno nisu napušteni tradicionalni oblici ženina neplaćenog rada u obitelji, pitanje jest kako je na sve to utjecala tranzicija? Jesu li različiti režimi zadržali zajedničke karakteristike? Mijenja li se model od onoga koji podržava ženu kao radnicu (ili, drukčije rečeno, model dvaju hranitelja) u model muškog hranitelja?

Kao što se može pretpostaviti model dvaju hranitelja tranzicijom je uvelike doveden u pitanje. Ekonomske poteškoće su se najprije odrazile na naknade i usluge koje su ženama omogućavale kombinaciju plaćenog rada i kućnih/majčinskih obveza. Primjerice, broj je djece u jaslicama u Poljskoj opao s niskih 9% na još nižih 5% između 1989. i 1997. godine, dok je u Litvi taj pad nadasve dramatičan, s 42% na 13%. Kod obuhvata djece u vrtićima pad je u Srednjoj Europi manje izražen (Mađarska ima u oba slučaja najbolje pokazatelje), dok je on u bivšim sovjetskim republikama ponovno dramatičan. Realne vrijednosti obiteljskih doplata također su smanjene: u Slovačkoj u odnosu na prosječnu plaću s 10,3% 1990. na 7,1% 1997. godine, a u Sloveniji sa 9,5% na 5,6% u istom razdoblju. Poteškoće se javljaju i kod naknada za porodne dopuste i

bolovanja te zbog privatizacije niza usluga. Osim toga, jako su narasle kulturološke razlike među tranzicijskim zemljama koje idu, primjerice, od luteranske Estonije i katoličke Poljske pa sve do muslimanskih država Srednje Azije. Upravo su razlike zaslužne za to da autori sumiraju mnoge zajedničke tendencije, ali se suzdržavaju od generalnih zaključaka koje bi mogli aplicirati na sve zemlje. Ipak, čini im se da se za sve zemlje može reći da su žene danas pojačano ovisne o obiteljskim odnosima.

U ovom broju časopisa bilježimo još dva teksta: Uwe Becker, *Welfare state development and employment in the Netherlands in comparative perspective* te zanimljiv prikaz Jacqueline Brine pod naslovom *TSER and the epistemic community of European social research* (TSER = Targeted Socio-Economic Research).

Broj 4 časopisa u cijelosti je posvećen različitim aspektima obiteljske politike u raličitim zemljama: Ingalill Montanari, *From family wage to marriage subsidy and child benefits: controversy and consensus in the development of family support*; Rosemary Crompton i Nick Le Feuvre, *Gender, family and employment in comparative perspective: the realities and representations of equal opportunities in Britain and France*; Tracey Warren, *Diverse breadwinner models: a couple-based analysis of gendered working time in Britain and Denmark*.

U drugome ovdje navedenom članku prikazane su neke zanimljive razlike u stavovima Engleza i Francuza spram različitih aspekata ženinoga plaćena rada i obiteljskih odnosa. Ove razlike očito kristaliziraju razlike u obiteljskoj politici i uopće tipu socijalne države kojega nalazimo u ovim dvjema državama. Na pitanje kakvo bi bilo najbolje rješenje ako bračni par može birati načine rada, a ima djece ne starije od tri godine 27% Francuza i 29% Francuskinja opredijelilo se za ostajanje žene kod kuće, dok su ostali odgovori ravnomjerno raspoređeni među ostalim solucijama (oboje rade puno radno vrijeme, oboje skraćeno i žena skraćeno). Nasuprot tome, 48% Britanaca i 49% Britanki opredijelilo se za ostanak žene kod kuće. Djelomično radno vrijeme je također zaslužilo visoke postotke (42% kod oba spola), a puno radno vrijeme samo 10% (također oba spola). Britanci, također, više uočavaju diskriminaciju u zapošljavanju žena nego Francuzi. Stoga se može reći da je francuski univerzalizam odigrao pozitivnu funkciju s ob-

zirom na mogućnosti udjela žena u plaćenom radu, premda i u Francuskoj jednake spolne mogućnosti nisu do kraja realizirane. To ujedno znači da promocija politike jednakih mogućnosti mora biti kontekstualizirana prema povijesti i iskustvu pojedine zemlje.

Kao i u prethodnim godištima časopisa posebnu pozornost zaslužuje rubrika pod naslovom *European Briefing* gdje se donosi niz infor-

macija o politici i zakonodavstvu Europske unije u nizu socijalnopolitičkih područja (zapošljavanje i socijalna politika, odnosi sa zemljama-kandidatima, socijalna isključenost, jednake mogućnosti itd.). Uz napokon započeti postupak približavanja Hrvatske Europskoj uniji ove će informacije imati sve više vrlo praktičnu uporabnu vrijednost i u našoj zemlji.

Siniša Zrinščak